

УДК 72.04.012.6

Черняк А. С.*аспірантка кафедри АПЦБіС**Київського національного університету будівництва і архітектури*

e-mail: angel-jazva@ukr.net

orcid.org//0000-0002-3313-2611

ЕТНІЧНІ МОТИВИ ЗАКАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ В РІШЕННЯХ ЕКСТЕР'ЄРІВ СУЧАСНИХ САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація: в статті розглянуте використання традиційних форм та будівельних матеріалів Закарпаття з їх новим трактуванням в архітектурі сучасних санаторно-курортних закладів на базі термальних джерел.

Ключові слова: український архітектурний модерн, етнічні мотиви, місцева народна архітектура, стилізація.

Постановка проблеми.

На основі проведеного аналізу закордонного та вітчизняного досвіду проектування та будівництва сучасних санаторно-курортних закладів та термальних комплексів виявлено характерне домінування таких архітектурних стилів, як функціоналізм, конструктивізм та органічної архітектури. Для них характерними є відсутність надлишкового оздоблення та відмова від історизму. Проте розглядаючи містобудівну ситуацію в Закарпатті, де переважає садибна житлова та дерев'яна сакральна забудова, що є автентичною для українських етносів цього регіону: лемків, бойків та гуцулів, санаторно-курортні заклади у вищезгаданих стилях відверто контрастують на тлі місцевого архітектурного середовища. Саме тому звернення до традиційної місцевої народної забудови даного регіону покращить сприйняття образу санаторно-курортного закладу в контексті навколишнього оточення, підкреслить особливості забудови регіону.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідженню питання становлення та розвитку українського архітектурного модерну у всіх центрах появи в Україні присвячені ґрунтовні праці В. Чепелика [1], львівській сецесії – статті, монографії Ю. Бірюльова, книга Ю. Богданової та Ж. Комар «Сецесія у Львові», стильові особливості забудови Прикарпаття, а саме м. Трускавець, описано в монографії Х. Харчук [2].

Мета статті.

Розглянути використання етнічних мотивів, що традиційно склалися у спільнотах, що проживали на території Закарпаття, в архітектурі сучасних санаторно-курортних закладів області.

Виклад основного матеріалу.

Наприкінці ХІХ – початку ХХ століття в українській архітектурі відбувається становлення стилю модерн, проте він мав регіональні особливості та набув різних назв, таких як: «український архітектурний модерн» (УАМ), «східногалицький стиль», «гуцульська сецесія». В основі УАМ лежать народні традиції хатнього та церковного будівництва і досягнення української професійної архітектури.

На території Закарпаття отримав розповсюдження стильовий різновид УАМ - гуцульська сецесія, що був створений вольовими зусиллями конкретних архітекторів та митців, які в будівлях відображали національну самобутність, характер і специфіку, місцевий колорит Західного регіону України. В сецесії поєдналися нові інженерні та планувальні рішення, а також декор, що був результатом пошуку свіжих рішень - здебільшого архітектори стилізували запозичені з природи форми або зверталися до зразків місцевої народної архітектури.

Аналізуючи сучасне будівництво санаторно-курортних закладів Закарпаття (хронологічно – початок ХХІ ст.), було виділено декілька прикладів таких будівель та комплексів, для яких притаманне звернення до традицій місцевої забудови, оздоблення з елементами народного промислу, яке було характерним для етнічних спільнот, що мешкали на даній території. У цих новітніх комплексах прослідковуються риси стилю модерн з наступними напрямками:

- 1) напрямок у формах «закопанського» стилю;
- 2) напрямок з ознаками «закопанського» стилю;
- 3) напрямок у формах «швейцарського» стилю;
- 4) напрямок з ознаками «швейцарського» стилю;
- 5) напрямок з ознаками української народної архітектури;
- 6) напрямок з ознаками «садибного» стилю.

Провідною постаттю «закопанського» стилю був польський художник, теоретик мистецтва С.І. Віткевич, який 1886 року відродив «прапольський» національний стиль у дерев'яних віллах в м. Закопаному, стилізованих під гуральську традиційну архітектуру. На території сусідньої Східної Галичини «закопанський» стиль існував поряд з УАМ, що разом базувалися на використанні форм народного зодчества жителів Карпат. "[3]. Архітектор та митець угорського походження Едгар Ковач запропонував власну теорію «східногалицького» стилю «Спосіб закопанський», який ґрунтувався на принципах переосмислення народних орнаментальних мотивів, сюжети яких пропонував формувати шляхом стилізації [4]. Для нього характерним є використання таких базових елементів, як:

- веранди, ризаліт, виступи лоджій;
- високий гонтовий причілковий дах з глибоким затінюючим виносом, що опирався на різьблені кронштейни;
- пишне оздоблення різьбленими деталями (мотив «сонечко», в'язання даху з «застрілами»);
- високі підмурівки з природного каменю.

До типових ознак будівель модерну у «швейцарському» стилі слід віднести:

- ризаліт;
- відкрита галерея, веранда, зовнішні сходи, декоровані різьбленим ажурним огороженням;
- віконні і дверні прорізи оздоблені різьбою;
- використання чотирисхилих або наметового типу дахів [2].

Прототипом таких будівель слугував будинок-шале.

Рис.1. Архітектурні елементи модерну у «швейцарському» стилі. Оздоровчо-рекреаційний комплекс «Термальні води «Косино»

Відокремлюючи ознаки модерну з рисами української архітектури (УАМ), доречно використати принципи архітектурної морфології О.Г. Сластіона:

- шестикутні трапеційні прорізи дверей і вікон;
- прорізи з напівеліптичними перемичками;
- чотирисхилі (вальмові) або наметового типу дахи;
- влаштування заломів на дахах;
- галереї на стовпчиках, опасання чи піддашшя;
- колонки крученої форми [1].

Для напрямку з ознаками «садибного» стилю характерним є використання традиційних форм народного житла Карпатського регіону (етнографічний район Бойківщини), а саме:

- високий солом'яний дах, рідше комбінований з колотою дерев'яною дошкою – гонтою або драницею;
- розвинений звис (дашок), що підтримується дерев'яними кронштейнами;
- дерев'яна різьблена арка на вході до піддашку [5].

Прикладом сучасного санаторно-курортного закладу з ознаками «садибного» стилю може слугувати апартамент готель комплексу «Деренівська купіль» (рис.2), с. Нижнє Солотвино, Ужгородського району, побудований у 2014р. на місці радянського санаторію союзного підпорядкування «Кооператор», 1989р. Характерною ознакою є багатосхилий дах з крутими схилами та чотирисхилими баштами, що значно домінують в загальному об'ємі будівлі та імітують традиційне народне житло бойків та лемків. Також на території комплексу знаходиться хутір «Деренівка» з колибою, яка виконана в традиційних формах, притаманних гуцульському житлу: стіни «у зруб», високий дах з імітацією гонту та глибоким причілком.

Рис.2. Ознаки «садибного» стилю на прикладі санаторно-оздоровчого комплексу «Деренівська купіль»

Будівництво оздоровчо-рекреаційного комплексу «Термальні води «Косино» проводилось з 2012 року по 2016 року с. Косонь, Береговського району, Закарпатської області на місці старої бази відпочинку (рис.3).

Комплекс має павільйонну асиметричну композиційну структуру з переважанням трьох-поверхової будівлі готелю «Іванчо Бірток» та семи відкритими басейнами різних форм, з яких чотири – з термальною водою, що розглянуті на рис.4 з виявленням основних функціональних зон території комплексу.

Рис.3. Загальний вигляд готелю «Іванчо Бірток»

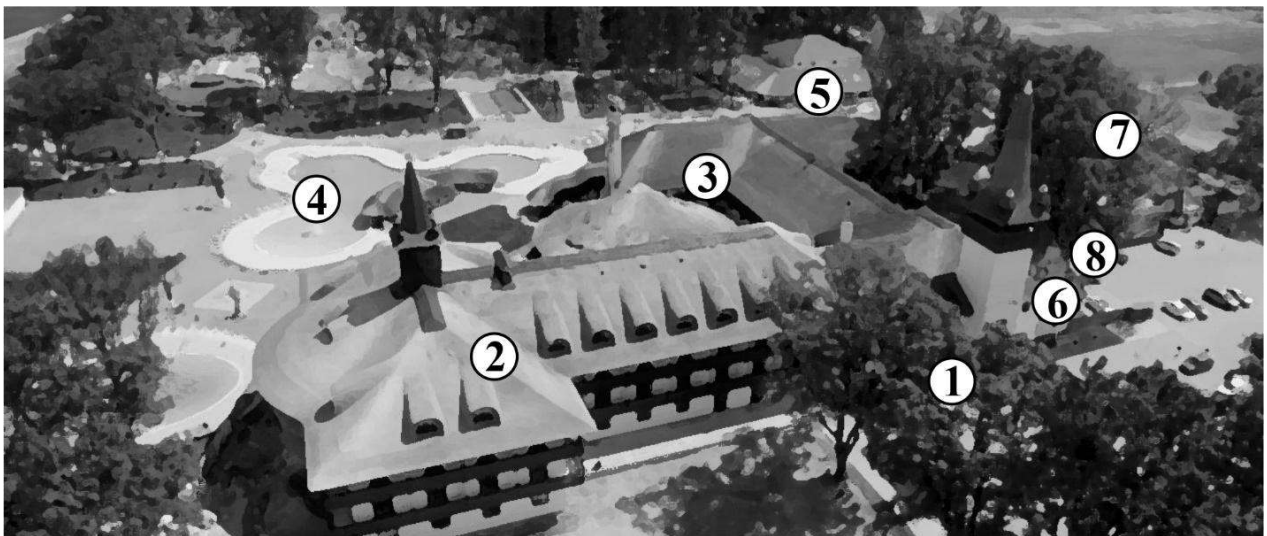

Рис.4 Функціональні зони оздоровчо-рекреаційного комплексу «Термальні води «Косино»»: 1 – приймально-вестибюльна, 2 – житлова, 3 – лікувально-діагностична, 4 – фізкультурно-оздоровча, 5 – харчування, 6 – адміністративна, 7 – садово-паркова, 8 – господарська.

Для будівлі готелю характерна імітація модерну з ознаками «швейцарського» та «садибного» стилю. Центральний ризаліт, виконаний у формі вежі готичного стилю, оборонного типу, є домінантою об'єму готелю і чітко окреслює вхідну групу, багато оздоблену різьбленими дерев'яними елементами: навісом, в огороженні балкону та довкола віконних і дверних прорізів (рис.5). Високий дах вкритий солом'яною технікою покриття «сніпками», що характерне для житла бойків (рис.6).

Рис.5. Вхідна група готелю «Іванчо Бірток»(ліворуч), що імітує вежу готичного стилю оборонного типу , праворуч - Реформаторська церква, м. Хуст, XIII ст.

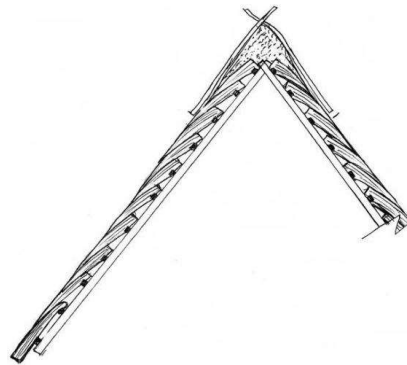

Рис. 6. Покриття даху в техніці «сніпками» на етапі будівництва комплексу

Житлова група приміщень, проілюстрована на рис. 3, виявлена на фасаді біленими стінами з галереями на колонах та слуховими вікнами на даху, а також імітацією виносу стріхи солом'яного даху.

Висновки.

Архітектура сучасних санаторно-курортних закладів на термальних джерелах Закарпаття з рисами автентичності, які відображають особливості забудови регіону у сучасній манері виконання, своєрідність кожного об'єкту та зв'язок з народними традиціями будівництва й оздоблення житлової і сакральної архітектури гармонійно співіснує та доповнює існуюче архітектурне середовище.

Список використаних джерел

1. Чепелик В. В. Український архітектурний модерн / Упорядник З. В. Мойсеєнко-Чепелик. – К.: КНУБА, 2000. – 378 с.
2. Харчук Х., Архітектура курортної забудови Трускавця XIX - першої половини XX ст.: Монографія. – Львів, 2008. – 209 с.
3. Савчук А. І. Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. збірник /М. М. Осетрін. – К., КНУБА, 2016. – Вип.60. – с. 307

4. Бірюльов Ю. О. Архітектура Львова XIX століття / Architektura Lwowa XIX wieku. / Бірюльов Ю. О. – Kraków / Краків, 1997. – 91 с.
5. Саймолович В. П. Українське народне житло (кінець XIX – початок XX ст.). – К.: Наукова думка, 1972.

Аннотация

Черняк А. С. Аспирантка кафедри АПГЗиС Киевского национального университета строительства и архитектуры.

Етнічні мотиви Закарпатського регіону в рішеннях екстер'єрів сучасних санаторно-курортних установ.

В статье рассмотрено использование традиционных форм и строительных материалов Закарпатья в их новом трактовании в архитектуре современных санаторно-курортных учреждений на базе термальных источников.

Ключевые слова: украинский архитектурный модерн, этнические мотивы, местная народная архитектура, стилизация.

Annotation

Cherniak A. S. Post-graduate student, Department of Architectural designing of civil buildings and structures, KNUCA.

Ethnic motives of the Transcarpathy region in solutions of exteriors of modern sanatorium establishments.

The article investigates the use of the traditions of the folk architecture of ethnos of Transcarpathia in the formation of the exterior image of modern sanatorium establishments based on thermal springs, comprehensively and objectively considers the stylistic principles of the interpretation of the traditional forms and building materials of the region in the modern manner of execution, the individuality of the object and its connection with folk traditions. Analyzing the modern construction of sanatorium establishments of Transcarpathia (chronologically - the beginning of the XXI century), the article highlights several examples of such buildings and complexes, for which there is an appeal to the traditions of local building, external decoration with elements of folk crafts, which was characteristic of ethnic communities, who lived in this territory. On the example of the two newest sanatorium establishments of the region: the sanatorium and health complex "Derenivska Kupil" and the recreational complex "Kosino Thermal Resort", follows the imitation of features of modern style with 6 directions. Modern architecture of sanatorium and spa establishments of Transcarpathia with features of authenticity reflects the peculiarities of the development of the region, its identity and local flavor, harmoniously complements the existing architectural environment. An appeal to the traditional local folk building of this region will considerably improve the perception of the image of the sanatorium establishment in the context of the environment, bring the uniqueness and emphasize the features of the architecture of the region.

Keywords: Ukrainian architectural modern, ethnic motifs, local folk architecture, stylization.